

اسنادی از

پژوهشگاه علوم انسانی در دوره پهلوی دوم

به کوشش

علیرضا ملانی توانی

لدا ملکی

سید محمد حسین محمدی



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

اسنادی از

پژوهشگاه علوم انسانی در دوره پهلوی دوم

به کوشش

علیرضا ملایی توانی

لیدا ملکی

سید محمدحسین محمدی



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، ۱۳۹۶



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، صندوق پستی ۶۴۱۹-۱۴۱۵۵، تلفن: ۳-۸۸۰۴۶۸۹۱، فکس: ۸۸۰۳۶۳۱۷

اسنادی از

پژوهشگاه علوم انسانی در دوره پهلوی دوم

به کوشش: علیرضا ملایی توانی، لیدا ملکی، سیدمحمدحسین محمدی

مدیر انتشارات: ناصر زعفرانچی

صفحه‌آرایی و جلد: فرزانه صادقیان

مسئول فنی: عرفان بهاردوست

ناظر چاپ: مجید اسماعیلی زارع

چاپ اول: ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: تفرید

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

سرشناسه: ملایی توانی، علیرضا، ۱۳۴۹ -، گردآورنده

عنوان و نام پدیدآور: اسنادی از پژوهشگاه علوم انسانی در دوره پهلوی دوم/ به کوشش علیرضا ملایی توانی، لیدا ملکی، سیدمحمدحسین محمدی.

مشخصات ظاهری: ر. ۲۹۱ ص.

شابک: 978-964-426-870-0

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: پژوهشگاه علوم انسانی — تاریخ — استاد و مدارک

موضوع: ایران — تاریخ — پهلوی، ۱۳۰۴ - ۱۳۵۷ — استاد و مدارک

شناسه افزوده: ملکی، لیدا، ۱۳۳۸ -، گردآورنده

شناسه افزوده: محمدی، سیدمحمدحسین، ۱۳۶۰ -، گردآورنده

شناسه افزوده: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ م۴/پ۳۳۷۰

رده بندی دیویی: ۰۱۵/۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۴۰۹۵۹۷۰

فهرست مطالب

مقدمه ۱

۱. خط مشی و جهت گیری پژوهشگاه علوم انسانی ۳

۲. کارنامه و عملکرد ۴

۳. ضرورت و اهمیت انتشار اسناد پژوهشگاه علوم انسانی ۶

۴. انگیزه و روش تدوین این اثر ۸

فصل اول: از مرکز تحقیقاتی و مطالعاتی علوم سیاسی تا تأسیس

پژوهشگاه علوم انسانی

۱: تشریح ضرورت ها و نیازسنجی تشکیل مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی علوم سیاسی ۱۳

۲: اساسنامه مرکز تحقیقاتی و مطالعاتی علوم سیاسی ۱۷

۳: سومین جلسه هیأت امنای مرکز تحقیقاتی و مطالعاتی علوم سیاسی و تبدیل آن به

پژوهشگاه علوم انسانی ۲۰

۴: اساسنامه پژوهشگاه علوم انسانی ۲۲

۵: اهداف و ضرورت تأسیس پژوهشگاه و دامنه فعالیت های آن ۲۶

فصل دوم: هیأت امناء پژوهشگاه علوم انسانی

۶: حکم عضویت هیأت امنای پژوهشگاه علوم انسانی برای داریوش همایون ۳۱

۷: حکم عضویت هیأت امنای پژوهشگاه علوم انسانی برای ابوالفضل قاضی شریعت

پناهی ۳۲

۸: حکم عضویت هیأت امنای پژوهشگاه علوم انسانی برای محمد صفا ۳۳

- ۹: حکم عضویت هیأت امنای پژوهشگاه علوم انسانی برای جعفر نیاکی..... ۳۴
- ۱۰: دعوتنامه حضور در جلسه هیأت امنای پژوهشگاه علوم انسانی برای عبدالحسین سمیعی..... ۳۵
- ۱۱: دعوتنامه حضور در جلسه هیأت امنای پژوهشگاه علوم انسانی برای دکتر زاهدی..... ۳۶
- ۱۲: دعوتنامه حضور در جلسه هیأت امنای پژوهشگاه علوم انسانی برای دکتر داریوش همایون..... ۳۷
- ۱۳: دعوتنامه حضور در جلسه هیأت امنای پژوهشگاه علوم انسانی برای دکتر ریاحی..... ۳۹
- ۱۴: دعوتنامه حضور در جلسه هیأت امنای پژوهشگاه علوم انسانی برای دکتر طوسی..... ۴۰
- ۱۵: ارسال دستور جلسه مورخ ۱۳۵۴/۱۰/۲۱ برای عبدالحسین سمیعی..... ۴۱
- ۱۶: دعوتنامه دهمین جلسه هیأت امنای پژوهشگاه علوم انسانی برای دکتر قاضی شریعت پناهی..... ۴۴

فصل سوم: معرفی، تشکیلات سازمانی و ساختار اداری

- ۱۷: نمودار سازمانی پژوهشگاه علوم انسانی..... ۵۵
- ۱۸: درخواست ارسال مدارک به سازمان امور اداری و استخدامی کشور..... ۵۰
- ۱۹: هدف و وظایف سازمان و پست های سازمانی پژوهشگاه علوم انسانی مصوب هیأت امنا..... ۵۱
- ۲۰: معرفی پژوهشگاه علوم انسانی و شرح فعالیت های آن..... ۵۷
- ۲۱: ابلاغ انتقال واحدهای تابعه معاونت فرهنگی وزارت فرهنگ و آموزش عالی به وزارت ارشاد اسلامی..... ۵۹
- ۲۲: تاسیس مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی به عنوان واحدهای تابعه وزارت فرهنگ و آموزش عالی..... ۶۰
- ۲۳: گزارش دکتر جزنی در خصوص طرح ادغام مؤسسات تحقیقاتی به وزارت فرهنگ و آموزش عالی..... ۶۳
- ۲۳/۱: متن گزارش دکتر جزنی در خصوص طرح ادغام مؤسسات تحقیقاتی..... ۶۳

۲۴: درخواست استفاده از نام "مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی" در کلیه مکاتبات..... ۶۸

فصل چهارم: فعالیت‌ها و عملکرد علمی و پژوهشی

- ۲۵: پیشنهاد انتشار راهنمای طرح‌های پژوهشی علوم انسانی در کشور..... ۷۱
- ۲۶: گزارش اهداف و فعالیت‌های پژوهشی و وضعیت اداری پژوهشگاه علوم انسانی در سال ۱۳۵۶..... ۷۲
- ۲۷: درخواست گزارش عملکرد و وضعیت پژوهشگاه علوم انسانی در سال ۱۳۵۶..... ۷۷
- ۲۷/۱: پرسشنامه گزارش عملکرد و وضعیت پژوهشگاه علوم انسانی در سال ۱۳۵۶..... ۷۸
- ۲۸: نتیجه دآوری دو کتاب ادراک هستی و عصر استعمار زدایی..... ۸۰
- ۲۹: قرارداد ترجمه کتاب "روانشناسی اجتماعی"..... ۸۲
- ۳۰: دعوتنامه شرکت در جلسه رسیدگی ارتقاء مراتب علمی اعضای پژوهشگاه علوم انسانی..... ۸۳
- ۳۱: معرفی و گزارش عملکرد تفصیلی پژوهشگاه علوم انسانی تا سال ۱۳۵۹..... ۸۴
- ۳۲: تلاش برای تعیین خطمشی پژوهشی مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی پس از انقلاب اسلامی..... ۹۳

فصل پنجم: بورس پژوهشی و فرصت مطالعاتی

- ۳۳: اطلاع رسانی واگذاری بورسیه پژوهشی خارج از کشور..... ۹۹
- ۳۴: آیین‌نامه اعطای بورس‌های پژوهشی به پژوهشگران ایرانی و خارجی..... ۱۰۱
- ۳۵: درخواست شورای پژوهش‌های علمی کشور جهت همکاری در خصوص وضعیت بورسیه‌ها..... ۱۰۵
- ۳۶: موافقت‌نامه شورای پژوهش‌های علمی کشور با شورای فرهنگی بریتانیا..... ۱۰۷

فصل ششم: امور مالی و بودجه

- ۳۷: گزارش بودجه سال ۱۳۵۴ جهت تصویب هیأت امنای پژوهشگاه علوم انسانی..... ۱۱۱
- ۳۸: تخصیص اعتبار سه ماهه اول سال ۱۳۵۵ پژوهشگاه علوم انسانی..... ۱۱۳

ح اسنادی از پژوهشگاه علوم انسانی در دوره دوم پهلوی

- ۳۹: درخواست تامین مالی از محل اعتبارات نخست وزیری جهت امور جاری پژوهشگاه ۱۱۴
- ۴۰: گزارش حسابرسی صورت های مالی پژوهشگاه علوم انسانی سال ۱۳۵۵ ۱۱۶
- ۴۱: گزارش حسابرسی پژوهشگاه علوم انسانی سال ۱۳۵۶ ۱۲۴
- ۴۲: فرم تخصیص اعتبار بودجه سال ۱۳۵۵ پژوهشگاه علوم انسانی ۱۳۴
- ۴۳: درخواست افزایش حقوق اعضای هیأت علمی در شش ماهه سال ۱۳۵۶ ۱۳۶
- ۴۴: اعلام درآمد اختصاصی حاصل از فروش کتاب در سال های ۱۳۵۵ تا ۱۳۵۷ پژوهشگاه علوم انسانی ۱۳۷
- ۴۵: ابلاغ تخصیص اعتبار سه ماه اول سال ۱۳۵۹ پژوهشگاه علوم انسانی ۱۳۸
- ۴۶: پیش نویس گزارش تفصیلی بودجه سال ۱۳۵۹ ۱۴۱
- ۴۷: درخواست رسیدگی به عملکرد مالی و هزینه کرد بودجه پژوهشگاه علوم انسانی در دوره پهلوی ۱۴۴
- ۴۸: گزارش حسابرسی مالی و هزینه کرد بودجه پژوهشگاه علوم انسانی در دوره پهلوی ۱۴۶
- ۴۹: ابلاغ تخصیص اعتبار شش ماهه اول سال ۱۳۶۰ پژوهشگاه علوم انسانی ۱۵۰
- ۵۰: شرح تخصیص اعتبار شش ماهه سال ۱۳۶۰ پژوهشگاه علوم انسانی ۱۵۲
- ۵۱: گزارش تفصیلی بودجه ۱۳۶۰ پژوهشگاه علوم انسانی ۱۵۴
- ۵۲: رد درخواست حسابرسی اموال و بودجه پژوهشگاه ۱۵۷
- ۵۲/۱: درخواست تأمین اعتبار هزینه حسابرسی پژوهشگاه علوم انسانی ۱۵۸
- ۵۲/۲: رد درخواست حسابرسی پژوهشگاه علوم انسانی توسط حسابرسی دولتی ۱۵۹
- ۵۲/۳: درخواست محاسبه برآورد اعتبار پژوهشگاه علوم انسانی در سال ۱۳۶۱ ۱۶۰
- ۵۲/۴: درخواست تأمین بودجه پژوهشگاه علوم انسانی برای ۱۳۶۱ ۱۶۱

فصل هفتم: امور اداری و استخدامی

- ۵۳: آئین نامه پیشنهادی پژوهشگاه علوم انسانی جهت جذب اعضای هیأت علمی ۱۸۵
- ۵۳/۱: آیین نامه استخدامی پژوهشگاه علوم انسانی ۱۸۶
- ۵۴: درخواست حکم قطعی استخدام سلیم کیمیا به عنوان پژوهشگر، پژوهشگاه علوم انسانی ۲۰۹

- ۵۵: در خواست عضویت سه نفر در کمیته اجرایی مرحله دوم پژوهشگاه..... ۲۱۰
- ۵۶: ابلاغ حکم معاون پژوهشگاه علوم انسانی..... ۲۱۱
- ۵۷: درخواست مؤسسه تحقیقاتی تربیتی برای اخذ یک نسخه از مقررات استخدامی
- اعضای هیأت علمی پژوهشگاه علوم انسانی..... ۲۱۲
- ۵۸: درخواست گذراندن دوره آموزشی استاد در سازمان اسناد ملی توسط خانم مریم
- منشی جهت اتخدام آزمایشی..... ۲۱۳
- ۵۹: گزارش در خصوص حقوق و مزایای رئیس پژوهشگاه علوم انسانی..... ۲۱۴
- ۶۰: معرفی علاءالدین محقق جهت انتصاب سمت معاونت پژوهشگاه علوم انسانی ۲۱۵
- ۶۱: درخواست مشخصات کامل پرسنل توسط سرپرست مؤسسه مطالعات و تحقیقات
- فرهنگی..... ۲۱۶
- ۶۲: لیست مشخصات کارکنان پژوهشگاه علوم انسانی..... ۲۱۷
- ۶۳: درخواست معرفی نیروی کار مازاد پژوهشگاه علوم انسانی به ستاد بزرگ
- ارتشتاران..... ۲۱۹
- ۶۴: درخواست حذف آرم شیر و خورشید از روی اوراق اداری..... ۲۲۰
- ۶۵: اطلاع رسانی درباره شرایط ادامه همکاری کارکنان پژوهشگاه علوم انسانی در
- سال ۱۳۶۰..... ۲۲۱

فصل هشتم: ساختمان پژوهشگاه علوم انسانی

- ۶۶: درخواست مجوز از نخست وزیری جهت اجاره زیرزمین محل پژوهشگاه علوم
- انسانی برای دایر نمودن سلف سرویس..... ۲۲۵
- ۶۶/۱: درخواست تسریع اخذ مجوز برای اجاره طبقه زیرزمین محل پژوهشگاه..... ۲۲۶
- ۶۶/۲: درخواست مجوز لازم جهت اجاره زیرزمین محل پژوهشگاه برای دایر کردن
- سلف سرویس کارکنان..... ۲۲۷
- ۶۶/۳: درخواست کارشناسی برای تعیین مالاچاره آن طبقه زیرزمین محل
- پژوهشگاه..... ۲۲۸
- ۶۶/۴: موافقت هیأت سه نفری وزیران مبنی بر اجاره زیرزمین محل پژوهشگاه..... ۲۲۹
- ۶۶/۵: ارزیابی و کارشناسی زیرزمین محل پژوهشگاه و تعیین مالاچاره آن..... ۲۳۰

ی اسنادی از پژوهشگاه علوم انسانی در دوره دوم پهلوی

۶۶/۶: درخواست اقدام جهت اجاره زیرزمین ساختمان محل پژوهشگاه علوم انسانی	۲۳۱
۶۷: پرداخت تعدیل شده اجاره بهای ساختمان پژوهشگاه و رد آن از طرف مالک ساختمان	۲۳۲
۶۷/۱: مجوز پرداخت اجاره بهای ساختمان پژوهشگاه	۲۳۳
۶۸: درخواست از بنیاد مستضعفان جهت واگذاری ساختمان به پژوهشگاه	۲۳۴
۶۹: درخواست تأمین اعتبار جهت پرداخت مالا جاره ساختمان پژوهشگاه علوم انسانی	۲۳۵
۷۰: درخواست پژوهشگاه از دادستانی انقلاب اسلامی برای صدور مجوز تخلیه ساختمان	۲۳۷
۷۱: درخواست صدا و سیما جهت تخلیه ساختمان آ.اس.پ از مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی	۲۳۸
پیوست‌ها	۲۴۱

مقدمه

اندیشه ایجاد یک مرکز پژوهشی با هدف شناخت و تحلیل مسائل کلان سیاسی و اجتماعی جهان در ایران به سال‌های آغازین دهه ۱۳۵۰ باز می‌گردد. براساس مدارک و شواهد موجود یک کمیته علمی زیر نظر هویدا - نخست‌وزیر وقت - به منظور فراهم آوردن مقدمات نظری و عملی چنین نهادی در آغاز سال ۱۳۵۲ شکل گرفت. اعضای این کمیته به عنوان هیأت امانا و سیاست‌گزاران موسسه پژوهشی در حال شکل‌گیری انتخاب شدند. یک سال بعد در اردیبهشت ۱۳۵۳ همین اعضا موسسه مزبور را «مرکز تحقیقاتی و مطالعاتی علوم سیاسی» نامیدند، اما پس از چند نشست نام این نهاد پژوهشی را به «پژوهشگاه علوم انسانی» تغییر دادند.

اما آغاز فعالیت رسمی پژوهشگاه علوم انسانی به درستی مشخص نیست. اما براساس مستندهای موجود نباید پیش از شهریور ۱۳۵۳ باشد؛ زیرا کمیته مزبور پس از یک سال و نیم تلاش و تکاپو سرانجام در تاریخ ۵ شهریور ماه ۱۳۵۳ در گزارش مشروحی که توسط هویدا به دربار فرستاد، بر ضرورت تأسیس یک نهاد پژوهشی فعال در عرصه علوم اجتماعی و سیاسی تأکید ورزید و این امر نشان می‌دهد که هنوز فعالیت مرکز مزبور آغاز نشده است.^۱ اساسنامه پژوهشگاه علوم انسانی در ۱۶ آبان ۱۳۵۳ به تصویب هیأت اماناء رسیده و فعالیت رسمی آن نیز از همین زمان آغاز شده است.^۲

فلسفه و ضرورت پی‌ریزی چنین نهادی هنگامی بهتر درک خواهد شد که به فضای سیاسی و اجتماعی ایران در دهه ۱۳۵۰ بازگردیم. یعنی دورانی که قیمت نفت به شدت افزایش یافته و درآمدهای ارزی کشور به نحو چشمگیری رو به فزونی نهاده و شاه در

۱. بنگرید به سند شماره ۱ همین مجموعه.

۲. بنگرید به اساسنامه پژوهشگاه علوم انسانی در فصل اول همین اثر.

راستای سیاست دو ستونی نیکسون به قدرت برتر منطقه تبدیل شده است؛ شاه با برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله و دعوت از سران کشورهای مهم جهان موفقیت‌های خود را در عرصه جهانی تبلیغ می‌کرد و در حرکتی غرورآمیز تقویم رسمی کشور را از هجری شمسی به شاهنشاهی تغییر داد. وی با ایجاد حزب رستاخیز می‌کوشد فضای سیاسی کشور را منسجم و یک‌پارچه نشان دهد، اما در عرصه داخلی همچنان با مشکلات مهمی روبه‌رو بوده است. انبوه زندانیان سیاسی و نقض حقوق بشر، زیرزمینی شدن مبارزات سیاسی، گسترش مشی مسلحانه و قهرآمیز علیه حکومت، بروز بحران هویت، مشروعیت و مشارکت سیاسی، اقدامات فزاینده سیاسی و مذهبی جریان اسلام‌گرا که اساس حاکمیت پهلوی را به چالش کشیده بود، گسترش جنبش‌ها و خیزش‌های انقلابی در جهان سوم و محبوبیت فزاینده این حرکت‌ها در میان جوانان ایرانی، از میان رفتن نفوذ حکومت در میان جوانان دانشجو که عمیقاً تحت تأثیر گفتمان دکتر شریعتی قرار داشتند و یا تمایلات چپ مارکسیستی یافته بودند همه و همه زنگ خطر را برای حکومت به صدا درآورده بود.

هرچند حکومت پهلوی دکتر شریعتی - برجسته‌ترین ایدئولوگ نواندیش اسلامی - را به همراه انبوهی از مخالفان و معترضان سیاسی اعم از روحانی و غیرروحانی گرفتار سیاه‌چال‌ها یا تبعید و خانه‌نشینی کرد و توانست مشی چریکی را از توان بیاندازد و فضای سیاسی را با ایجاد حزب رستاخیز منسجم نشان دهد، اما همه تدبیرهای حکومت در مهار مخالفان در عمل شکست خورده بود. به همین خاطر حکومت نیاز داشت کارهای عمیق تئوریک انجام دهد. همین امر مهمترین انگیزه تأسیس انبوهی از نهادهای فرهنگی و پژوهشی در عرصه مسائل علوم انسانی در دهه ۱۳۵۰ است که پژوهشگاه علوم انسانی یکی از مهمترین آن‌هاست.

هدف اولیه تشکیل این مرکز شناخت مسائل کلان فکری و ایدئولوژیک جهان دو قطبی آن روز و تحلیل مکاتب و جریان‌های اصلی در عرصه سیاست بین‌الملل از یک‌سو و بررسی مخاطرات سیاسی، فکری و ایدئولوژیکی از دیگرسو، بود که ذهن نسل جوان ایران را آشفته می‌ساخت. بنابراین، تأسیس پژوهشگاه اقدامی ناگهانی نبود بلکه ریشه در انبوهی از بحران‌ها و مخاطرات واقعی داشت که حکومت پهلوی وجود و حضور آن‌ها را حس می‌کرد و قدرت سخت حکومت در رویارویی با آن دچار ناکامی شده بود و تأسیس چنین

نهادی با تأکید بر قدرت نرم فرهنگ و دانش انسانی دقیقاً با هدف چاره‌اندیشی در برابر همین مسائل و مخاطرات بود.

پژوهشگاه علوم انسانی چهار سال مجدانه در راه تحقق هدف‌های از پیش طراحی شده فعالیت کرد. شرح تفصیلی اقدام‌ها و برنامه‌ها و نیز جهت‌گیری‌های آن در مجموعه اسناد همین اثر بازتاب یافته است. اما با پیروزی انقلاب اسلامی، پژوهشگاه علوم انسانی نیز همچون بسیاری از نهادهای پژوهشی و فرهنگی دوره پهلوی کارکرد خود را در معنایی که حکومت پهلوی تعریف کرده بود، از دست داد و گسستی جدی در مسیر فعالیت‌های آن پدید آمد؛ زیرا تا مدت‌ها سرنوشتی مبهم داشت تا آن‌که در سال ۱۳۶۰ به همراه یازده نهاد دیگر در هم ادغام شدند و از ترکیب آن‌ها ابتدا مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی و سرانجام در سال ۱۳۷۳ پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی شکل گرفت.

۱. خط مشی و جهت‌گیری پژوهشگاه علوم انسانی

پژوهشگاه علوم انسانی مأموریت داشت در واکنش به الزامات رشد و توسعه شتابان اقتصادی و اجتماعی ایران، یک رشته مطالعات نظری انجام دهد و پیرامون مبانی فکری و معرفتی رشد و توسعه تأمل کند. به همین خاطر دو مسأله اصلی در کانون توجه پژوهشگاه قرار گرفت: نخست، کاوشگری نظری و علمی درباره پایه‌های معرفتی پیشرفت تکنولوژیک. دوم، پژوهش‌های علمی در همه زمینه‌ها برای برخورد با مسائل تکنولوژیک، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی موجود در سطح داخلی و خارجی. از نگاه برنامه‌ریزان سیاست‌گذاران فرهنگی کشور این پژوهش‌ها برای حل مسائل جامعه‌ای چون ایران که روز به روز پیچیده‌تر می‌شد و می‌کوشید بر موزاین عقلی و عملی نوین خود را بازسازی کند، از نهایت ضرورت برخوردار بود.^۳

پژوهشگاه علوم انسانی در پاسخ به این دو نیاز اساسی شکل گرفت. بنابراین، هدف از تأسیس آن برآوردن نیازهای کشور به پژوهش‌های اساسی نظری و عملی در همه زمینه‌های علوم انسانی بود. با توجه به دو نیاز پیش‌گفته، پژوهشگاه دو وظیفه اساسی در

پیش داشت: یکی بالابردن سطح آشنایی دانشجویان و پژوهندگان ایرانی علوم انسانی از نظر مبادی نظری و عملی این شاخه از علوم جدید و دیگر انجام دادن پژوهش‌های عمیق و اساسی در زمینه مسائل حاد اقتصادی و اجتماعی موجود که گریبانگیر کشور در مرحله کنونی رشد و توسعه بود و گستردن دامنه این پژوهش‌ها به مسائل اساسی و اکنونی سیاسی و ایدئولوژیک جهان که اثرات مستقیم بر روی اقتصاد و اجتماع ایرانی داشت.

با عنایت به گستردگی رشته‌ها و شاخه‌های علوم انسانی و اجتماعی، پژوهشگاه علوم انسانی قصد داشت رشته‌های اصلی علوم انسانی را در کلیت یکپارچه‌ای به همکاری و تعامل با یکدیگر فرا بخواند که در نهایت، در یک بینش سیستمی، در تماس و تبادل نظر با همدیگر به رشد و اعتلای علوم انسانی یاری رساند و از همین رهگذر دیدگاه‌های فراگیرتر و جامع‌تری شکل بگیرد و بتواند به عنوان یک کانون علمی فعال با جذب متفکران و پژوهندگان در ارتقای سطح نظری علوم اجتماعی، و مسائل حاد کنونی کامیاب گردد.

نظریه‌پردازان حکومت پهلوی با ملاحظه شرایط نگران‌کننده ایران آن روز به این نتیجه رسیدند که باید اقدامات جدی و اساسی و فوری برای ثبات روحی و فکری جوانان کشور صورت پذیرد تا از خطر گرایش به ایدئولوژی‌های مختلف در امان بمانند و روحیه پایدار ملی آنان تقویت شود و خلاء فکری آنان به تفکر بنیادی و ریشه‌دار اجتماعی مبدل گردد. به همین خاطر پژوهشگاه قصد داشت با نقد و سنجش و تحلیل و مقایسه بنیادی ایدئولوژی‌های معاصر و پژوهش علمی درباره رویدادهای سیاسی، نظام‌های اجتماعی و تحولات اقتصادی و زیربنایی جوامع انسانی در راه بالابردن سطح آگاهی و دانش قشرهای گسترده جوانان کشور بکوشد تا به اصطلاح ایمان آنها را نسبت به راه حل‌ها و واقعیات سیاسی و اصول انقلاب شاه و ملت تحکیم نماید.^۴

۲. کارنامه و عملکرد

پژوهشگاه به عنوان وارث مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی علوم سیاسی وظیفه داشت در حوزه‌های زیر پژوهش کند: نخست، تحقیق در زمینه مسائل سیاسی ایران. دوم، تحقیق

در زمینه مسائل سیاسی شوروی و کشورهای اروپای شرقی. سوم، تحقیق در زمینه مسائل سیاسی چین و آمریکای لاتین. چهارم، تحقیق در زمینه مسائل مجموعه جهان سرمایه‌داری صنعتی. پنجم، نقد و سنجش بنیادی ایدئولوژی‌های معاصر و بالابردن سطح آگاهی علمی و دانش سیاسی جوانان به طریق مقتضی. ششم، تحقیق درباره جنبش‌ها و نظام‌های جدید سیاسی جهان. هفتم، تحقیق جهت درک و هدایت واکنش‌ها و رفتار اجتماعی جوانان در پی‌بردن به دلایل اجتماعی آنها. هشتم، تحلیل ماهیت ایدئولوژیک انقلاب ایران و مشی آینده در مقایسه با جنبش‌های انقلابی در مقیاس جهانی. نهم، تحقیق برای پیدا کردن طرق جدید جهت مقابله اصولی با عدم رضایت و بی‌ثباتی روحی نسل جوان و پاسخ به نیازهای فکری آنان. دهم، تحقیق به منظور راهیابی جهت ایجاد همبستگی‌های ملی و تربیت سیاسی و تبدیل خلاء فکری جوانان به تفکر بنیادی اجتماعی و استقرار روحیه پاینده ملی و اجتماعی در میان آنان

فعالیت‌هایی که پژوهشگاه در مدت کوتاه حیات خود انجام داد، سازماندهی یک رشته پژوهش‌های علمی و نظری برای آشنایی بیشتر دانش‌پژوهان ایرانی با مفاهیم اساسی علوم اجتماعی بود که در قالب تدوین یک دانشنامه (دایرةالمعارف) علوم اجتماعی رقم خورد که قرار بود در دو هزار صفحه به قطع بزرگ فراهم شود و به تشریح و توضیح بیش از هزار مفهوم اساسی در زمینه‌های جامعه‌شناسی، اقتصاد، انسان‌شناسی، جمعیت‌شناسی، روانشناسی و روانشناسی اجتماعی و زمینه‌های مرتبط به آنها بپردازد. یکی از جنبه‌های اساسی این اقدام گردآوری، وضع، و تثبیت واژه‌های فارسی در برابر لغات و اصطلاحات این علوم در زبان‌های اروپایی است.

دوم، پژوهشگاه در مسائل مربوط به آموزش عالی و نقد فعالیت‌های دانشگاه‌های ایران به یک رشته پژوهش‌هایی اقدام کرد و به ارزیابی عملکرد آنها از زاویه نیاز مبرم کشور به نیروی انسانی متخصص و کارآمد، وجود گره‌های سخت در کار آموزش و نابسندگی نظام کنونی آموزش و خلاءهایی که میان تقاضا برای نیروی انسانی متخصص و عرضه آن پدید آمده بود، پرداخت. این پژوهش قصد داشت مسائلی چون برنامه‌ریزی آموزشی، کادر آموزشی و مشکلات دانشجویی، بحران‌های آموزشی، سازمان دانشگاهی، رابطه دانشگاه با جامعه به ویژه با صنعت و تکنولوژی را هم مورد بررسی قرار دهد که با وقوع انقلاب اسلامی ناتمام ماند.

سوم، در زمینه مسائل نظری سیاسی و جامعه‌شناسی سیاسی، مطالعه ایدئولوژی‌های رایج در جهان امروز و گرایش‌ها و روندهای سیاسی جهانی و بحران‌های اساسی دموکراسی در مغرب زمین، رژیم‌های توتالیتار و مسائل اجتماعی و سیاسی آنها، جهان سوم و بحران‌ها و مسائل سیاسی آن، به یک رشته تحقیقات پراکنده اقدام کرد که با وقوع انقلاب ناتمام ماند.

چهارم، در زمینه اقتصاد، مطالعه مسائل اساسی اقتصاد جهانی، مانند تورم، مسئله مواد اولیه، آینده‌نگری اقتصاد جهان، مسائل رشد و توسعه اقتصادی ایران در ارتباط با اقتصاد جهانی و چشم‌اندازهای رشد اقتصادی ایران گام‌های اولیه برداشت.

علاوه بر این، همچنان که در اساسنامه پژوهشگاه پیش‌بینی شده بود، این مؤسسه قصد داشت علاوه بر خدمات پژوهشی، خدمات آموزشی نیز انجام دهد و این فعالیت را پس از قوام گرفتن فعالیت‌های پژوهشی آغاز کند، هدف این جنبه از فعالیت پژوهشگاه دادن آخرین اطلاعات علمی در زمینه علوم اجتماعی و اقتصادی به کادرهای عالی اداری و بالابردن سطح علمی و به روز کردن اطلاعات کسانی بود که درجات فوق‌لیسانس و دکتری داشتند.^۵

پژوهشگاه همچنین افزون بر مؤسسات پژوهشی داخلی با چند سازمان خارجی و بین‌المللی هم همکاری داشت که مهم‌ترین آن‌ها عبارت بودند از: نخست، سازمان همکاری و توسعه اقتصادی فرانسه. دوم، یونسکو. سوم، مؤسسه علوم سیاسی فرانسه.

۳. ضرورت و اهمیت انتشار اسناد پژوهشگاه علوم انسانی

پرداختن به مباحث علوم انسانی و ایجاد یک پژوهشگاه اختصاصی با هدف پژوهش در عرصه علوم انسانی نشانگر اهمیت این مبحث در دهه ۱۳۵۰ است که تا امروز اهمیت و موضوعیت خود را حفظ کرده است. تردیدی نیست که بررسی کارنامه و عملکرد این نهاد برای فهم تاریخ اکنون ما و به ویژه مسیر طی شده و مسیر آینده علوم انسانی در ایران بسیار مهم است و ما را با دغدغه‌ها، پرسش‌ها، مساله‌ها، ایده‌ها، رهیافت‌ها، خط‌مشی‌ها،

۵. شرح گسترده فعالیت‌های این پژوهشگاه در فصل سوم تشریح شده است.

جهت‌گیری‌ها، نوع نگاه‌ها و همچنین اقدام‌ها، عملکردها و کارنامه پژوهشگاه علوم انسانی آشنا خواهد ساخت.

با این همه، هرگونه مطالعه‌ای در این زمینه افزون بر تمهیدات نظری و معرفتی، نیازمند دسترسی به اسناد و مدارک معتبری است که بتوانند روند فعالیت و عملکرد این سازمان و نیز انگیزه‌های اصلی تأسیس آن را نشان دهند. از آنجا که تا کنون نه اسناد و مدارک این پژوهشگاه انتشار یافته، و نه کار تحقیقی مستقلی پیرامون آن صورت گرفته‌ما با ابهام‌ها و خلاءهای پژوهشی متعددی در این باره روبه‌روایم. از همین رو، مهم‌ترین و معتبرترین منبع برای شناخت این نهاد اسناد و مدارک آرشیوی است که در درون این نهاد و پیرامون فعالیت‌ها و برنامه‌های و سیاستگزاری‌های آن تولید شده و نشانگر پویا و حیات سازمانی آن است.

با عنایت به آنچه گفته شد، اکنون انجام هر کار پژوهشی پیرامون تاریخ پژوهشگاه علوم انسانی بدون دسترسی به اسناد و مدارک آرشیوی با دشواری‌ها و با کاستی‌های منبع‌شناختی فراوانی همراه خواهد شد. از آن‌جاکه بخش مهمی از اسناد و مدارک آرشیوی این پژوهشگاه هم‌اکنون در بایگانی راکد پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی نگهداری می‌شود، تدوین‌کنندگان این مجموعه با پشتیبانی مسئولان کنونی پژوهشگاه کوشیده‌اند که بخش مهمی از این اسناد را پس از نزدیک به ۴۲ سال انتشار دهند.

این مجموعه بخش مهمی از اسناد و گزارش‌های مرتبط با این پژوهشگاه است که بدین وسیله در اختیار علاقه‌مندان به علوم انسانی کشور قرار می‌گیرد. امید است با بررسی آن‌ها بتوان هم انگیزه‌ها و علل تأسیس پژوهشگاه و هم کارنامه، و دستاوردهای علمی آن را باز شناخت و هم پیوند آن‌ها با نهاد قدرت و ایدئولوژی رسمی را تحلیل کرد؛ زیرا این پژوهشگاه در پیوند تنگاتنگ با دستگاه قدرت شکل گرفت و به طرح پرسش‌های تازه دامن زد.

در پرتو تحلیل این اسناد می‌توان به انبوهی از ناشناخته‌ها و پرسش‌های مطرح شده پیرامون پژوهشگاه پاسخ گفت و میدان تازه‌ای به سوی پژوهش‌های علوم انسانی گشود و ذهن اندیشمندان و پژوهشگران عرصه فرهنگ و علوم انسانی در ایران را به تفکر و تحقیق پیرامون آن واداشت و با بررسی انتقادی تجربه‌ها، اندوخته‌های و میراث علمی آن

برای بهبود و ارتقای علوم انسانی و افزایش جایگاه و منزلت دانش‌آموختگان آن در ایران اهتمام ورزید.

۴. انگیزه و روش تدوین این اثر

کوتاه بودن دوره فعالیت پژوهشگاه علوم انسانی در دوره پهلوی و گسستی که پس از آن در مسیر فعالیت آن پدید آمد، موجب شده است تا شناخت قابل توجهی پیرامون آن شکل نگیرد. با عنایت به اهمیت یافتن تفکر در حوزه علوم انسانی از یک سو و نیز فقر داده‌های تاریخی در این باره از دیگر سو، مجموعه پیش‌رو به سهم خود می‌کوشد پاره‌ای از این ابهام‌ها را کاهش دهد و عرصه را برای مطالعات گسترده‌تر و تخصصی‌تر پیرامون این پژوهشگاه بگشاید. اسناد مندرج در این اثر از درون بیش از چند هزار برگ از اسناد بایگانی راکد پژوهشگاه علوم انسانی گزینش، ساماندهی و تدوین شده است. هدف تدوین‌کنندگان این اسناد گردآوری و انعکاس بخشی از تلاش‌های پژوهشگاه علوم انسانی است. از این رو، در گزینش اسناد بیشتر بر فعالیت‌های نهادی، جهت‌گیری‌های فکری و فرهنگی، فعالیت‌های پژوهشی، دستاوردها، ساختار اداری و سیر تحولات آن تأکید شده است. در انتشار این اسناد کوشیده‌ایم از ورود به پرونده پرسنلی افراد و کارکنان این سازمان خودداری گردد و در عوض بر فعالیت‌های سازمانی و نهادی تمرکز شود. بنابراین اگر گاه نامی از افراد به میان آمده است هرگز به معنای سوگیری عامدانه و نمایانگر تأیید یا رد اقدام‌ها و عملکرد آن‌ها نمی‌باشد.

در اینجا لازم می‌دانیم از گردانندگان و رؤسای پیشین و کنونی پژوهشگاه علوم انسانی که مستقیم یا غیرمستقیم امکان انتشار این اثر را فراهم آورده‌اند قدردانی کنیم. در آغاز باید قدردان زحمات‌های زنده‌یاد دکتر محمود بروجردی، رئیس پژوهشگاه در سال‌های ۱۳۶۳ تا ۱۳۷۰ خورشیدی باشیم، که با مدیریت و درایت خود، مانع از نابودی این مجموعه اسناد شدند. سپس از سرکار خانم دکتر حکمی و دکتر مهدی گلشنی، دکتر حمیدرضا آیت‌اللهی رؤسای پیشین پژوهشگاه یاد کنیم که در حفظ این میراث گرانبها در حد توان کوشیدند. از تلاش‌های دکتر دکتر شهرام یوسفی‌فر در جایگاه معاونت پژوهشی و روابط بین‌الملل وقت پژوهشگاه که نخستین گام‌ها را در مسیر گردآوری، احیاء و اسکن این اسناد برداشتند قدردانی می‌کنیم.

افزون بر این بزرگوران، باید از همراهی مسئولان کنونی پژوهشگاه یاد کنیم که بدون پشتیبانی آن‌ها انتشار و تدوین این اثر به سرانجام نمی‌رسید. اکنون بر خود فرض می‌دانیم بر روح روان‌شاد دکتر صادق آینه‌وند درود بفرستیم و رحمت الهی را برایشان مسئلت کنیم. از دکتر حسینعلی قبادی - معاون پیشین پژوهشی- و رئیس فعلی پژوهشگاه که هم در تصویب این موضوع و فراهم آوردن مقدمات انتشار این اثر همواره پشتیبان و مشوق ما بوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاریم. همچنین از دکتر سیدمهدی موسوی کوهپر معاون وقت اداری و مالی که برای نخستین بار امکان دسترسی به بایگانی و اسناد مهم حوزه اداری را فراهم آوردند، جناب آقای دکتر سید سجاد علم‌الهدی معاون محترم پژوهشی، سرکار خانم دکتر اشرف بروجرودی معاون محترم فرهنگی و دکتر سیدمحمدرحیم ربانی‌زاده معاون محترم اداری مالی و همچنین آقای دکتر محسن علوی‌پور رئیس حوزه ریاست پژوهشگاه که با تشویق‌های خود ما را در تدوین این اثر پشتیبانی کرده‌اند از صمیم دل تشکر کنیم و توفیقات روزافزون این بزرگوران را از درگاه خداوند متعال آرزو نماییم. در پایان باید از آقای ناصر زعفرانچی، که با گشاده‌روئی در انتشار این مجموعه در آستانه بزرگداشت پنجاهمین سالگرد تاسیس پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی و گرامیداشت هفته پژوهش در سال ۱۳۹۴ مجدانه تلاش نموده‌اند، قدردانی می‌کنیم.

مؤلفان

تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

آبان ۱۳۹۴

فصل اول

از مرکز تحقیقاتی و مطالعاتی علوم سیاسی
تا تأسیس پژوهشگاه علوم انسانی

[تشریح ضرورت ها و نیازسنجی تشکیل مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی علوم سیاسی]^۶

[آرم شیر و خورشید]^۷

نخست‌وزیر

محرمانه

[شماره: ۶-۲۳۱/م]

[تاریخ: ۱۳۵۳/۶/۵]

جناب آقای معینیان

رئیس دفتر محترم شاهنشاهی

در اجرای مصوبات و اوامر مطاع ملوکانه و با توجه به عنایات خاص معظم‌له نسبت به عوارض و مشکلات جوانان و نتایج این عارضه‌ها در داخل و خارج از کشور و جلوگیری از سوء استفاده‌های سیاسی از اندیشه و ایمان جوانان در مرحله رشد و طغیان‌های فکری آنان و به لحاظ اهمیت و ضرورت پاسخگویی به نیازهای فکری و روحی نسل جوان و غلبه بر آثار منفی ناشی از آن، در حدود یک سال و نیم پیش کمیسیونی با حضور چندتن از وزیران، مقامات ذی‌صلاح امنیتی، استادان علوم سیاسی و انسانی و متخصصین مسائل جوانان در دفتر اینجانب تشکیل شد تا ناراحتی‌های فکری جوانان و مسائل سیاسی ناشی از آن را مورد بررسی و تبادل نظر قرار داده و در جهت یک افق علمی و ملی راه حل منطقی پیشنهاد نماید. این کمیسیون پس از مطالعات وسیعی که در این زمینه به عمل

۶. در اساسنامه عنوان مرکز تحقیقاتی و مطالعاتی علوم سیاسی ذکر شده است.

۷. آرم شیر و خورشید لاک گرفته شد و آرم جمهوری اسلامی به اصل سند اضافه گردید.

آورد به این نتیجه رسید که لازم است اقدامات جدی و اساسی و فوری انجام گیرد تا بی‌ثباتی روحی جوانان به روحیه پاینده اجتماعی و ملی تبدیل گشته و خلاء فکری آنان به تفکر بنیادی و ریشه‌دار اجتماعی مبدل شود و چون احتیاج به شناسایی و آگاهی سیاسی در مقیاس جهانی یکی از احتیاجات مهم این نسل است و مسائل جهانی و حتی مسائل مهم ملی برای جوانان به طور واقعی روشن نیست و پیوسته در مسیر یک سلسله اشتباهات تئوریک و ایدئولوژیک و تبلیغات تهاجمی جهان بیگانگان قرار می‌گیرد، کمیسیون پیشنهاد کرد که مؤسسه به صورت یک نهاد علمی و پژوهشی در ایران تأسیس شود تا با نقد و سنجش و تحلیل و مقایسه بنیادی ایدئولوژی‌های معاصر، پژوهش و علمی و عینی رویدادهای سیاسی، نظام‌های اجتماعی، تغییرات بنیادی و تحولات اقتصادی و زیربنایی جوامع انسانی و بالابردن سطح آگاهی و دانش قشرهای گسترده جوانان ایمان آنها را نسبت به راه حل‌ها و واقعیات سیاسی و اصول انقلاب شاه و ملت تحکیم نماید. با استفاده از این مطالعات دانشجو و دانش‌آموز و حتی کادر جوانان اداری و آموزشی بهتر می‌توانند بر مبنای یک شناسایی و جهان‌نگری علمی موقعیت و نقش و وظیفه خود را در جامعه ملی تعیین کرده و کوشش خلاقانه‌تر و رفتار و وظایف شایسته‌تری را انجام دهند.

سرانجام در تعقیب این هدف مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی علوم سیاسی در تاریخ ۱۳۵۳/۲/۱۸ به وجود آمد و اساسنامه آن تهیه و هیأت امناء و سایر مقدمات و شرایط شروع کار فراهم آمد. این مرکز یک رسالت مضاعف دارد.

"خدمت به مملکت و خدمت به علم" و ضوابط علمی و ضوابط ملی معیار اساسی و راهنمای کار خواهد بود.

الف - ضوابط علمی :

در این قسمت هدف مرکز تحکیم مبانی علوم انسانی و دفاع از علم به معنی مطالعه واقعیت و تحلیل و بیان آن در زمینه‌های بی‌نهایت وسیع امور سیاسی و اجتماعی است که شامل تاریخ افکار و جنبش‌ها و نظام‌های اقتصادی و جامعه‌شناسی سیاسی است. مرکز در این قسمت وظیفه دارد که "جهان فکری" جامعه ایران را به تمام رویدادهای سیاسی، نظام‌های اجتماعی، تغییرات بنیادی و تحولات روبنایی جوامع انسانی و همچنین تمایز علوم را از تصاویر تبلیغاتی و انتشاراتی هنجارها و ارزش‌های ایدئولوژیک آشنا نماید و

ضمن مطالعه آخرین شناسایی و تحلیل علمی مسائل انسانی اشکال جدید اندیشه را خلق کرده و سنتز آخرین شناسایی را عرضه نماید.

ب - ضوابط ملی :

وظیفه مرکز شما تشریع حقایق و تبدیل و نقد ایدئولوژی‌ها نیست، بلکه اصول عمیق و ثابت‌تری وجود دارد که باید الهام‌بخش تحقیقات اجتماعی باشد. براساس ضوابط ملی، فرهنگ سیاسی و فرهنگ ایدئولوژیک باید در راه معرفی و شناخت اصول ملی و تاریخی کوشا باشد تا نسل جوان به طور طبیعی و از طریق یک ترتیب سیاسی آگاه گردد که چه اصولی در جامعه ملی شایسته آنست که انسان به خاطرش زنده بماند و برای آن تلاش و فداکاری نماید. به عبارت دیگر هدف در این قسمت با هم‌سازی و هماهنگی فکری جوانان با اصول و مبانی ملی است. تحقیقات و بررسی‌ها در عین حالی که به چگونگی شناخت و آگاهی سنجیده از مسائل اجتماعی وابستگی عینی دارد از اصول و هدف‌های ملی نیز عمیقاً مهم است. بر این شیوه بررسی‌ها و پژوهش‌های مرکز که بر شناخت‌های بسیار درست استوار خواهد بود جاذبه نیرومندی برای دانشجویان و دانش‌پژوهان ایران خواهد داشت. برای توفیق در این قسمت مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی علوم سیاسی فعالیت خود را در موارد زیر بسط می‌دهد :

- ایجاد هماهنگی منطقی در بررسی‌ها و تحقیقات براساس اصول و ضوابط ملی
- بررسی علمی ویژگی‌های جوانان در تمام ابعاد گسترده سیاسی، اقتصادی و فرهنگی
- پیشرفت تدریجی به سوی فکر همبستگی‌های ملی و اجتماعی و تقویت وحدت فکری و جامعیت ملی

- ربط دادن و انطباق شناسایی علمی با پدیده‌های واقعی زندگی
- تربیت سیاسی و تجهیز علمی نسل جوان و قشرهای گسترده آموزش دیده جدید در سطوح آموزشی و اداری

بنابراین، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی علوم سیاسی که یک گروه کوچک ولی هماهنگی است از جامعه‌شناسان و متفکران طراز اول و تکنسین‌های متبحر علوم انسانی است کار خود را رسماً در شهریورماه ۱۳۵۳ آغاز می‌کند و به تدریج برحسب امکان‌ها و متناسب ضرورت‌ها کادر، سازمان و دایره عمل خود را وسعت و تنوع می‌بخشند.

اینک خواهشمند است مراتب را از شرف عرض پیشگاه مبارک اعلی حضرت همایون شاهنشاه آریامهر بگذرانند.

امیرعباس هویدا

رونوشت: جهت اطلاع آقای فرخزاد داداشپور رئیس مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی علوم سیاسی ارسال می گردد.

امیرعباس هویدا، [امضاء]